

SPRAWOZDANIE DYREKTORA
ARCHIWUM PAŃSTWOWEGO W KATOWICACH
ZA 2020 ROK

WSTĘP

Sprawozdanie za 2020 rok różni się od publikowanych w ubiegłych kilkunastu latach, przede wszystkim z uwagi na zmienione zasady sprawozdawczości zastosowane w państwowej służbie archiwalnej. Sprawozdania zostały zminimalizowane i archiwa już nie musiały gromadzić często drugorzędnych informacji, o których skądinąd w poprzednich drukowanych sprawozdaniach raczej staraliśmy się nie wspominać, uznając je za zbędne dla całościowego obrazu działalności katowickiego Archiwum. Do różnic między tym sprawozdaniem a poprzednimi przyczyniła się również pandemia COVID-19, działalność Archiwum została bowiem w części sparaliżowana w wyniku kolejnych sanitarnych lockdownów. Informacje z tego sprawozdania nie są więc porównywalne z poprzednimi, co wcześniej zawsze w pewnym stopniu uwzględnialiśmy.

GROMADZENIE I KSZTAŁTOWANIE ZASOBU

W 2020 roku do zasobu katowickiego Archiwum przejęto 84 279 jednostek archiwalnych z 40 zespołów archiwalnych o rozmiarze 330 metrów bieżących. Na koniec 2020 roku zasób Archiwum liczył 5742 zespoły z 2 608 258 jednostkami archiwalnymi o rozmiarze przekraczającym 24,8 kilometra bieżącego. Ponadto zasób w wersji elektronicznej liczył 68 624 MB.

W 2020 roku katowickie Archiwum przejęło prawie wyłącznie planowane ustawowe nabytki z państwowych i samorządowych jednostek archiwalnych. W wyniku tych działań zasób Archiwum wzbogacił się między innymi o następujące nabytki:

*** Centrala w Katowicach**

1. Przejęcia z jednostek organizacyjnych:

Biuro Studiów i Projektów Górniczych w Katowicach sp. z o.o. (1974–2009); Dyrekcja Okręgowa Kolei Państwowych w Katowicach (1878–1957); Fabryka Urządzeń Mechanicznych „Poręba” w Porębie (1926–2006); Huta „Kościuszko” w Chorzowie (1954–1998); Huta Cynku „Miasteczko Śląskie” w Miasteczku Śląskim (1955–2004); Sąd Grodzki w Olkuszu (1945–1950); Sąd Powiatowy w Olkuszu (1938–1969); Sąd Powiatowy w Olkuszu (1955–1964); Sąd Wojewódzki w Katowicach (1948–2007); Urząd Miasta Tarnowskie Góry (1917–2018); Urząd Miasta Tychy (1923–2020); Urząd Miejski w Rudzie Śląskiej (1904–1979); Wspólnota Interesów Górniczo-Hutniczych SA, Dyrekcja

Hut w Wielkich Hajdukach, Huta „Batory” w Chorzowie (1866–1965).

2. Darowizny:

Plany techniczne z kopalń węgla kamiennego: „Bytom” w Bytomiu (1928–1993), „Gottwald” w Katowicach (1932–1999) i „Łagiewniki” w Bytomiu (1930–2001).

3. Przejęcia systemowe w formie Archiwum Dokumentacji Elektronicznej – **jako pierwsze w Polsce:**

Śląskie Centrum Społeczeństwa Informacyjnego w Katowicach (2005–2020).

*** Oddział w Bielsku-Białej**

1. Przejęcia z jednostek organizacyjnych:

Akta notariuszy: Stefana Breyera w Andrychowie (1927–1937) i Stanisława Grodnickiego, zastępcy notariusza w Kalwarii (1940–1951); Państwowe Biura Notarialne w Kalwarii Zebrzydowskiej (1953) i Wadowicach (1960–1970); Sąd Grodzki w Zatorze (1931–1935); C.K. Sąd Powiatowy w Zatorze (1891–1923); Księgi i akta gruntowe sądów w: Andrychowie (1887–1937), Kalwarii (1893–1946), Makowie (1909–1936), Wadowicach (1906–1938) i Zatorze (1899–1946); Wadowickie Centrum Kultury w Wadowicach (1960–1994).

2. Akta metrykalne:

Akta Stanu Cywilnego: Parafii Ewangelicko-Augsburska w Jaworzu (1881–1904); Parafii Rzymskokatolickich: św. Bartłomieja w Czańcu (1883–1885, 1889–1913) i św. Jerzego w Jasienicy (1889–1910).

*** Oddział w Cieszynie**

1. Przejęcia z zasobu niepaństwowego:

Związek Inwalidów Wojennych Rzeczypospolitej Polskiej Oddział w Cieszynie (1939–2013).

*** Oddział w Gliwicach**

1. Akta metrykalne:

Urząd Stanu Cywilnego w Knurowie (1917–1938).

*** Oddział w Pszczynie**

1. Przejęcia z jednostek organizacyjnych:

Państwowe Liceum Pedagogiczne w Pszczynie (1945–1970); Zbiór akt szkół ekonomicznych w Pszczynie (1967–2001).

2. Akta metrykalne:

Urzędy Stanu Cywilnego w Górze (1908–1936) i Miedznej (1907–1935).

3. Darowizny:

Kolekcja map i planów pszczyńskiego architekta Ryszarda Gburka (1990–2010).

*** Oddział w Raciborzu**

1. Przejęcia z jednostek organizacyjnych:

Królewskie Gimnazjum Ewangelickie w Raciborzu (1834–1945); Prokuratura Powiatowa w Raciborzu ([1946] 1950–1969).

2. Akta metrykalne:

Urząd Stanu Cywilnego w Ocicach (1902).

Katowickie Archiwum w 2020 roku miało pod swoją ustawową opieką 772 jednostki organizacyjne. Pod nadzór wzięto kolejne 25 jednostek, w tym na uwagę zasługują takie instytucje, jak: Pałac Schoena Muzeum w Sosnowcu, Górnośląski Związek Metropolitalny w Katowicach i Centralny Ośrodek Sportu – Ośrodek Przygotowań Olimpijskich w Szczyrku.

Służby nadzoru archiwalnego uzgodniły 899 przepisów kancelaryjnych, jednolitych wykazów akt oraz instrukcji organizacji archiwów zakładowych i składnic akt, w tym 129 dla jednostek pod nadzorem i 770 dla jednostek pozostających poza nadzorem. Przeprowadzono 70 kontroli i 137 ekspertyz. Wydano 1415 zgód na wybrakowanie 41 600 metrów bieżących akt niearchiwalnych. Działająca wspólnie dla Archiwów Państwowych w Katowicach i Częstochowie Komisja Archiwalnej Oceny Dokumentacji odbyła 1 posiedzenie.

ZBIORY MATERIAŁÓW NIEARCHIWALNYCH

Dokumentacja o czasowym okresie przechowywania

W Archiwum przechowywane jest ponadto 14 kilometrów bieżących dokumentacji niearchiwalnej. W roku sprawozdawczym przejęto do tego zbioru 14,35 metra bieżącego na podstawie postanowień sądowych i związanych z nimi decyzji Naczelnego Dyrektora Archiwów Państwowych oraz ponadto 4,4 kilometra bieżącego na podstawie innych przepisów, które dotyczą dokumentacji z przeprowadzonych kolejnych wyborów powszechnych i samorządowych.

Zbiór biblioteczny

Katowickie Archiwum przechowywało na koniec 2020 roku ponad 66 tysięcy bibliotecznych egzemplarzy zewidencjonowanych.

OPRACOWANIE ZASOBU

Podobnie jak w ubiegłych latach opracowanie w katowickim Archiwum było ograniczone do kontynuowania prac prowadzonych już od pewnego czasu. W sumie pełnemu opracowaniu poddano 293 jednostki z 7 zespołów o rozmiarze 2,7 metra bieżącego. Ponadto zewidencjonowano 13,3 tysiąca jednostek o rozmiarze 168,2 metra z 16 zespołów (w całości

lub części). Głównym zadaniem realizowanym w zakresie ewidencjonowania zasobu była retrokonwersja pomocy ewidencyjnych w katowickiej Centrali i w oddziałach w Gliwicach oraz w Bielsku-Białej. Archiwum zamieściło w systemie ZoSIA ponad 147 tysięcy opisów jednostek inwentarzowych. Ponadto Archiwum sporządziło ponad 119 tysięcy rekordów indeksów osobowych z 204 jednostek, które zaimportowano do systemu ZoSIA, z których ponad 11 tysięcy opublikowano dodatkowo na portalu www.powstancyslascy.pl.

KONSERWACJA I REPROGRAFIA

W Pracowni Konserwacji Jednostkowej poddano 38 jednostek konserwacji pełnej i 23 jednostki konserwacji częściowej, a w Pracowni Konserwacji Masowej odkwaszono 830 jednostek inwentarzowych. Ponadto przeprowadzono dezynfekcję 20 370 jednostek w komorze fumigacyjnej, odkurzono 23 328 jednostek i przepakowano do opakowań bezkwasowych 70 704 jednostek.

Podobnie jak w latach poprzednich mikrofilmowanie ograniczono do niezbędnego minimum, a celem było uzupełnienie wcześniej zmikrofilmowanych materiałów. Priorytetem nadal była digitalizacja, w ramach której wykonano z własnego zasobu:

- z materiałów aktowych – 416 374 skanów z 4705 jednostek, w tym w pracowni reprograficznej Archiwum wykonano 59 747 skanów z 889 jednostek; pozostałe skany pozyskano z działalności współpracujących z Archiwum stowarzyszeń: Fundacji „Chrońmy dziedzictwo” w Lublinie (341 404 skanów z 3137 jednostek) i Górnośląskiego Towarzystwa Genealogicznego „Silius Radicum” w Piekarach Śląskich (15 223 skanów z 679 jednostek);
- z materiałów audiowizualnych – w ramach dodatkowych środków finansowych przyznanych przez NDAP kontynuowano wykonanie przez firmę zewnętrzną digitalizacji ponad 16 godzin nagrań z 667 jednostek z zespołu *Komitet ds. Radia i Telewizji „Polskie Radio i Telewizja” Rozgłośnia Katowicka w Katowicach*.

UDOSTĘPNIANIE I POPULARYZACJA ZASOBU

W 2020 roku w pracowniach naukowych Archiwum udostępniono 17 063 jednostki archiwalne, z czego skorzystało 762 użytkowników w trakcie 1971 odwiedzin. Ponadto udostępniono 448 jednostek ze zbiorów bibliotecznych. Archiwiści katowickiego Archiwum wykonali kwerendy: z materiałów archiwalnych – 6370 kwerend, w tym najwięcej z zakresu spraw tzw. socjalnych – 1971 kwerend i genealogicznych – 1684 kwerendy oraz z materiałów niearchiwalnych – 862 kwerendy. W związku z tym o ponad 100% wzrosła ilość zamówień reprograficznych na skany z materiałów archiwalnych sporządzanych dla użytkowników.

Najbardziej ucierpiały w związku z lockdownami działania popularyzatorskie. Archiwum odwiedziły tylko dwie wycieczki. Została przygotowana jedna nowa wystawa: *Dzieje i konserwacja rękopiśmiennej mapy Wolnego Stanowego Państwa Pszczyńskiego IXNOOPΘOΓPAΦIA PLESNIACA Andreasa Hindenberga z 1636 roku*, która jednak nie była prezentowana poza siedzibą Archiwum. Ta sfera przynajmniej w skromnym wymiarze przeniosła się do internetu – Archiwum opublikowało na swojej stronie siedem oryginalnych wystaw tzw. wirtualnych, w tym m.in.: *Karol Wojtyła i jego rodzina w zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej*; *Wojna polsko-bolszewicka w aktach sądowych przechowywanych w Archiwum Państwowym w Katowicach Oddział w Bielsku-Białej*; *Echa wydarzeń wojny polsko-bolszewickiej 1920 r. w materiałach archiwalnych przechowywanych w Archiwum Państwowym w Katowicach*; *Archiwa Rodzinne Niepodległej. Kolekcje w Archiwum Państwowym w Katowicach A.D. 2020*; *Szlakiem kościołów na Śląsku Cieszyńskim*; *Górale Beskidu Śląskiego*. Zaprezentowano on-line wystawy z lat uprzednich przygotowane przez Archiwum: *800 lat historii Raciborza w dokumencie archiwalnym* oraz *U źródeł Wisły*. Ponadto w takiej formule wyeksponowano akt erekcyjny nowej siedziby gmachu Sejmu Śląskiego i Urzędu Wojewódzkiego z 1929 roku.

Archiwum przygotowało na stronie internetowej quiz *Zgadnij czyj to podpis/autograf?* Zaproszono użytkowników strony do zabawy w odgadywanie, kto podpisał przygotowane i udostępnione przez Archiwum dokumenty, zachęcając przy tym do lektury publikacji wydanej nakładem katowickiego Archiwum (B. Kalinowska-Wójcik, M. Węcki: *„Dla lepszej wiary ręką naszą podpisawszy...”*. *Autografy znanych postaci z zasobu Archiwum Państwowego w Katowicach*. Katowice 2015). Pracownicy Oddziału w Bielsku-Białej przygotowali inicjatywę pod nazwą „ARCHIDEMIA”. Akcja miała na celu popularyzację zasobu archiwalnego za pośrednictwem poczty elektronicznej, by w ten sposób wypełnić „wewnętrzną pustkę”, jaka z pewnością powstała po zamknięciu archiwów dla użytkowników z zewnątrz. Do osób, które przystąpiły do inicjatywy, e-mailowo były rozsyłane wiadomości zawierające kopie wybranego materiału archiwalnego wraz z krótkim komentarzem. Były to dokumenty, ulotki, fotografie, których treść jest na tyle ciekawa, humorystyczna lub unikatowa, że warto było zapoznać z nią szersze grono odbiorców.

Archiwum wypożyczyło, głównie na początku 2020 roku, różnym instytucjom wystawy tradycyjne przygotowane w poprzednich latach:

* *Wojciech Korfanty – współtwórca II Rzeczypospolitej* – eksponowana: na Rynku w Bytomiu w ramach uroczystości obchodów 100. rocznicy powołania Wojciecha Korfanteo na stanowisko Polskiego Komisarza Plebiscytowego (luty), w siedzibie Muzeum Powstań Śląskich w Świętochłowicach (luty – marzec), w siedzibie Instytutu Myśli Polskiej im.

Wojciecha Korfantego w Katowicach (od września);

* *Reklama dźwignią handlu. Papiery firmowe śląskich zakładów 1847–1937* – prezentowana w siedzibie Muzeum Zamkowe w Pszczynie (od stycznia);

* *U źródeł Wisły* – udostępniona w siedzibie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Dąbrowie Górniczej (od marca).

W siedzibie Centrali Archiwum w Katowicach prezentowane była jedna wystawa obca: *Twarze powstańców* przygotowana przez Fundację Ślązacy.pl i Instytut Myśli Polskiej im. Wojciecha Korfantego w Katowicach (luty – marzec).

Należy wspomnieć, że Archiwum po raz kolejny wzięło udział w Śląskim Festiwalu Nauki, który odbył się w dniach od 26 do 27 stycznia w Międzynarodowym Centrum Kongresowym w Katowicach, gdzie Archiwum miało swoje stoisko promocyjne. Prezentowano wydawnictwa Archiwum, bazy danych oraz wystawę banerową *Był sobie dokument...*. Odwiedzający mogli dowiedzieć się, jak przebiega gromadzenie, opracowanie i udostępnianie archiwaliów przechowywanych w archiwum historycznym.

W 2020 roku Archiwa Państwowe w Katowicach i Opolu zdobyły nagrodę w plebiscycie „Wydarzenie Historyczne roku 2019” w kategorii edukacja i multimedia za wspólnie przygotowaną stronę internetową „Powstańcy śląscy”, opartą w całości na oryginalnych materiałach archiwalnych. Plebiscyt został objęty Honorowym Patronatem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, a jego organizatorem jest Muzeum Historii Polski w Warszawie.

DZIAŁANOŚĆ NAUKOWA

KONFERENCJE

Krajowe:

B. Małusecki: *Droga do zawodu budowniczego na prowincji pruskiej w XIX i XX wieku na przykładzie Gliwic. Tytułatura zawodowa i jej ewolucja*. VIII Ogólnopolska Konferencja Naukowa *Architektura miast – architekci w miastach XIX i XX wieku*. Organizator Kujawsko-Pomorskie Centrum Kultury w Bydgoszczy. Bydgoszcz 24–25 września.

PUBLIKACJE

Archiwum:

* prace zwarte:

Dzieje i konserwacja rękopiśmiennej mapy Wolnego Stanowego Państwa Pszczyńskiego IXNOOPΘΟΓΡΑΦΙΑ PLESNIACA Andreasa Hindenberga z 1636 roku. Red. P. Greiner. Katowice 2020.

Kolekcje w Archiwum Państwowym w Katowicach A.D. 2020. Katalog wystawy. Oprac. K.

Głowania, K. Słysz-Szczucka. Katowice 2020.

* czasopismo:

„Szkice Archiwalno-Historyczne” nr 17, 2020. Red. P. Greiner.

Publikacje pracowników Archiwum:

– prace zwarte:

Krupa S. (współautorka): *Właściciele koszęcińskiego palacu oraz ich siedziba w okresie od XVII wieku do 1945 roku*. Koszęcin 2019.

Strońska-Przybyła J. (współautorka): *Pszczyna wczoraj i dziś*. Red. M. Kluss. Pszczyna 2020.

– artykuły w czasopismach i pracach zbiorowych:

Greiner P., Krupa S.: *Źródła archiwalne i kartograficzne*. [W:] *Chorzów. Od Stadt Königshütte do Królewskiej Huty (1868–1922)*. T. III. Red. J. Kurek, M. Masnyk, P. Nadolski. Chorzów 2020, s. 34–47.

Greiner P.: *Christian Friedrich czy Friedrich Christian von Wrede – próba szkicu biograficznego*. „Szkice Archiwalno-Historyczne” nr 17, 2020, s. 211–220.

Hajewski T., Laskowska A.: *Spuścizna Karola Kiebel Kobarskiego jako źródło do dziejów, organizacji i działalności Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” w Cieszynie*. „Miscellanea Historico-Archivistica” nr XXVII, 2020, s. 167–180.

Jarnot M.: *Certyfikat myśliwski z 1899 roku*. „Echa Osieka” 2020, nr 6, s. 12.

Jarnot M.: *Mieszkańcy Brzeszcz na frontach I wojny światowej*. [W:] *Dzieje Brzeszcz. Od zarania do 1918 roku*. Brzeszcze 2020, s. 221–227.

Jarnot M.: *O renowacji grobowca Rudzińskich w starym Kościele w Osieku w 1919 roku*. „Echa Osieka” 2020, nr 6, s. 10.

Jarnot M.: *O tym, jak się jeździło z Andrychowa do Oświęcimia furmankami po cement w 1885 roku*. „Nowiny Andrychowskie” 2020, nr 11, s. 26.

Jarnot M.: *Poszukiwany aż w USA*. „Ecce Homo” 2020, nr 47, s. 5.

Jarnot M.: *Spółka Oszczędności i Pożyczek w Brzeszczach w latach 1911–1918*. [W:] *Dzieje Brzeszcz. Od zarania do 1918 roku*. Brzeszcze 2020, s. 192–220.

Jarnot M.: *Wykazy ochotników do Wojska Polskiego z 1920 roku w aktach Powiatowego Urzędu Ziemskiego w Białej*. „Szkice Archiwalno-Historyczne” nr 17, 2020, s. 63–84.

Jarnot M.: *Wybory do Rady Gminnej w Brzeszczach w 1899*. [W:] *Dzieje Brzeszcz. Od zarania do 1918 roku*. Brzeszcze 2020, s. 118–134.

Jasiński T.: *Majątek Ewangelickiego Kościoła Unijnego na polskim Górnym Śląsku w roku 1945 w dokumentach Okręgowego Urzędu Likwidacyjnego w Katowicach*. „Szkice Archiwalno-Historyczne” nr 17, 2020, s. 233–240.

Kalinowska-Wójcik B. (współautorka): *Spoleczność żydowska w Królewskiej Hucie (do 1922*

- r). [W:] *Chorzów. Od Stadt Königshütte do Królewskiej Huty (1868–1922)*. T. III. Red. J. Kurek, M. Masnyk, P. Nadolski. Chorzów 2020, s. 141–158.
- Kalinowska-Wójcik B.: *Jüdische Geschichtsforscher im Schlesien des 19. und frühen 20. Jahrhunderts: Jacob Caro (1835–1904), Markus Brann (1849–1920), Ezechiel Zivier (1868–1925)*. [W:] *Gelehrte – Schulen – Netzwerke. Geschichtsforscher in Schlesien im langen 19. Jahrhundert*. Red. J. Bahlcke, R. Gehrke. Köln 2019, s. 331–365.
- Kalinowska-Wójcik B.: *Wpływ ordynacji miejskiej w 1808 roku na powstanie dzielnic i miast górnośląskich*. „Szkice Archiwalno-Historyczne” nr 17, 2020, s. 221–232.
- Langer K.: *Zapiski wojenne z lat 1914–1915 Ludwika Miki z Brzezia*. „Szkice Archiwalno-Historyczne” nr 17, 2020, s. 43–62.
- Sieranc-Guzdek J.: *Księgi uzupełniające do akt metrykalnych – specyficzna dokumentacja zachowana w Urzędzie Stanu Cywilnego w Zatorze*. „Szkice Archiwalno-Historyczne” nr 17, 2020, s. 159–200.
- Szymańska M.: *Wykorzystanie źródeł archiwalnych w prozopografii na przykładzie badania nad korpusem dyplomatów Króla Władysława IV Wazy*. „Szkice Archiwalno-Historyczne” nr 17, 2020, s. 241–248.
- Szymańska M.: *Źródła do dziejów NSZZ „Solidarność” w zasobie Archiwum Państwowego w Katowicach*. [W:] *„Nie zapomnijcie tamtych dni” Źródła do dziejów Niezależnego Samorządnego Związku Zawodowego „Solidarność” z lat 1980–1989 w archiwach państwowych*. Warszawa 2020, s. 177–197.

ZMIANY ORGANIZACYJNE I INFRASTRUKTURA

W 2020 roku w Archiwum nie zaszły żadne zmiany organizacyjne. Nie przeprowadzono również większych prac w zakresie infrastruktury, nie licząc bieżących prac remontowych. Kontynuowano natomiast prace przygotowawcze w ramach wieloletniego projektu rozbudowy i przebudowy siedziby Centrali Archiwum w Katowicach, ogłaszając zamówienie publiczne o wybór inwestora zastępczego.

Dyrektor
Archiwum Państwowego w Katowicach
dr hab. Piotr Greiner